

Redakcja: Beata Surmacz (dyrektor IEŚ), Tomasz Stępniewski (z-ca dyrektora IEŚ),
Agnieszka Zajdel (sekretarz redakcji), Aleksandra Kuczyńska-Zonik, Jakub Olchowski,
Konrad Pawłowski, Agata Tatarenko

Nr 696 (208/2022) | 27.09.2022

ISSN 2657-6996

© IEŚ

Hanna Bazhenova

Żniwa na Ukrainie w cieniu wojny

Kampania zbierania plonów w 2022 r. prawdopodobnie jest najtrudniejszą w historii niepodległej Ukrainy. Pełnowymiarowa inwazja Rosji spowodowała znaczne zniszczenie infrastruktury rolnej, zaminowanie pól i spadek produkcji. Kosztem nadzwyczajnego wysiłku, a nawet ofiar ludzkich, udało się zakończyć zbiór wczesnych upraw zbożowych i rozpocząć jesienną kampanię siewną. Mimo znacznego zmniejszenia powierzchni zasiewów (do 80% w stosunku do ubiegłorocznych) przewiduje się, że zbiory zbóż i kultur oleistych wyniosą ok. 67 mln ton. Liczba ta powinna nie tylko zapewnić bezpieczeństwo żywnościowe Ukrainy, ale także, przy zaistnieniu odpowiednich warunków („korytarza zbożowego”), zagwarantować wpływy do budżetu z eksportu produktów rolnych.

Żniwa 2022. Inwazja zbrojna Rosji na Ukrainę z 24 lutego 2022 r. stała się prawdziwym sprawdzianem dla rolników. Ciągłe ostrzały obwodów przyfrontowych, zaminowane pola, skomplikowana logistyka transportu plonów do elewatorów, problemy z paliwem i transportem, wreszcie brak finansów dla producentów rolnych sprawiły, że zbiory pszenicy, rzepaku, jęczmienia i innych upraw były niezwykle trudnym zadaniem. Obecnie można stwierdzić, że ukraińscy rolnicy w pełni sprostali temu wyzwaniu. Mimo ryzyka nadal wychodzą na pola, aby zbierać plony, wiedząc, że mogą znaleźć się pod ostrzałem lub zginąć w wyniku eksplozji miny.

Według danych Ministerstwa Polityki Rolnej i Żywności Ukrainy, do 23 września producenci rolni zebrali 30,26 mln ton głównych upraw z łącznej powierzchni 9,1 mln ha, co stanowi ok. 61% planowanej powierzchni. Zakończono zbiory jęczmienia i rzepaku w ilościach odpowiednio 5,5 mln ton i 3,1 mln ton. Pszenica została zebrana z 99% powierzchni (wymłócono łącznie 19,2 mln ton), groch – z 98% (250,7 tys. ton), proso – z 64% (68,1 tys. ton) i gryka – z 40% (66,1 tys. ton). Natomiast słonecznik zebrano z 14% powierzchni (1,29 mln ton), soję – z 6% (228 tys. ton), buraki cukrowe – 5% (469 tys. ton), a kukurydzę z niecałego 1% (92,2 tys. ton).

Oczekiwania Ministerstwa Polityki Rolnej i Żywności co do zbiorów w 2022 r. pokrywają się z czerwcową prognozą resortu. Zbiory zbóż i roślin oleistych wyniosą ok. 67 mln ton, m.in. ok. 50 mln ton zbóż i 15-15,3 mln ton roślin oleistych. Jest to o 38,4% mniej niż w 2021 r., kiedy to łączne zbiory brutto zbóż i nasion oleistych wyniosły 108,8 mln ton (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 630](#)). Generalnie prawie wszystkie grupy wczesnych upraw wykazały spadek urodzajności – średnia urodzajność dla wszystkich kultur w bieżącym sezonie wyniosła 3,8 t/ha. Należy jednak podkreślić, że w 2021 r. Ukraina zebrała rekordową ilość zboża, w związku z czym ubiegłoroczne wskaźniki były raczej wyjątkiem. Jeśli przeanalizować statystyki z poprzednich lat, to wskaźniki urodzajności ozimej pszenicy i jęczmienia w 2022 r. prawie pokrywają się z poprzednimi wartościami. Jedynym wyjątkiem był rzepak, którego średnia urodzajność z roku na rok rośnie. Spodziewane plony powinny być *de facto* jednymi z pięciu najlepszych w latach niepodległości Ukrainy, choć będą one mniejsze od średnich zbiorów z ostatnich trzech lat.

Straty. Szkody wyrządzone ukraińskiemu rolnictwu można podzielić na bezpośrednie i pośrednie. Do tych pierwszych należą uszkodzone lub całkowicie zniszczone przez Rosję spichlerze ze zbiorami z 2021 r., szklarnie, gospodarstwa, maszyny rolnicze, a także zabite zwierzęta, spalone i zaminowane pola, niezebrane plony i skradzione zboże. Z czasowo okupowanych terytoriów obwodów zaporoskiego, chersońskiego i charkowskiego masowo wywożono zboże, nasiona i maszyny. Według szacunków Organizacji ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) ONZ bezpośrednie straty ukraińskich rolników wynoszą 4-6 mld USD. Z kolei Ministerstwo Polityki Rolnej i Żywności Ukrainy uważa, że w 2022 r. państwo straciło do 10 mln ton potencjalnych zbiorów z powodu okupacji swoich terytoriów.

Jednocześnie pośrednie straty ukraińskiego rolnictwa, według badań Kijowskiej Szkoły Ekonomicznej (KSE), wyniosą ponad 23 mld USD. Do tej kategorii szkód zalicza się m.in. straty producentów z tytułu wymuszonego

zmniejszenia krajowych cen na uprawy nastawione na eksport z powodu braku możliwości planowanego eksportu produktów rolnych, wzrostu kosztów produkcji oraz niezebranych zbiorów. Pośrednie straty ponoszą również przedsiębiorstwa rolno-spożywcze, które nie są objęte rosyjskim ostrzałem, ale z powodu zakłóconej logistyki zmniejszyły produkcję i uzyskują niższe dochody.

Eksport i „korytarz zbożowy”. W 2021 r. ok. 90% morskich obrotów handlowych Ukrainy, m.in. 90% eksportu rolnego, przechodziło przez porty w obwodach odeskim, mykołajowskim, chersońskim oraz Berdiańsku i Mariupolu. Ich blokowanie przez Federację Rosyjską doprowadziło do logistycznej zapaści i bezprecedensowego chaosu w eksporcie upraw zbożowych drogą lądową. Od tego czasu eksport realizowany był jedynie przez ukraińskie kolejnice państwowe, a następnie przez ukraińskie porty na Dunaju. W ciągu stycznia-czerwca obroty towarowe przez te porty wzrosły prawie pięciokrotnie w porównaniu z tym samym okresem 2021 r. Jednak te rozwiązania nie były wystarczające i rząd Ukrainy kontynuował poszukiwanie opcji odblokowania portów czarnomorskich.

W wyniku wyzwolenia Wyspy Węży i otwarcia ujścia Bystre na Dunaju w pierwszej połowie lipca rozpoczęły się negocjacje z Turcją i ONZ w sprawie utworzenia „korytarza zbożowego”. Zakończyły się one podpisaniem 22 lipca porozumienia stambulskiego (ważnego przez 120 dni), w którym wskazano porty Piwdennyj, Odesę i Czarnomorsk jako kluczowe dla eksportu ukraińskich ładunków rolnych. W efekcie 1 sierpnia, po pięciu miesiącach przestoju, Ukraina wznowiła eksport zboża drogą morską. W sumie do 25 września 2022 r. ze wspomnianych portów wyszło 218 statków, które wyeksportowały do Azji, Europy i Afryki 4,85 mln ton produktów rolnych (wg Ministerstwa Infrastruktury Ukrainy). Należy podkreślić, że jeśli utrzyma się obecne tempo eksportu drogą lądową, kolejną, a także z portów dunajskich i odblokowanych portów czarnomorskich, to oczekuje się, że we wrześniu eksport produktów rolnych osiągnie 6 mln ton (prognoza Ukraińskiego Klubu Agrobiznesu). Tyle samo produkcji rolnej eksportowała Ukraina miesięcznie przed 24 lutego 2022 r. (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 631](#)).

Według szacunków rządu na eksport trafi co najmniej 45 mln ton nowych zbiorów zbóż i nasion oleistych. Dochody z tego eksportu zostaną podzielone w następujący sposób: kukurydza – 5,8 mld USD, olej słonecznikowy – 3,2 mld USD, pszenica – 2,6 mld USD, rzepak – 1,6 mld USD, jęczmień – 600 mln USD, soja i produkty przetworzone – 750 mln USD. W rezultacie całkowity dochód ukraińskich rolników w roku gospodarczym 2022/2023¹ może wynieść ok. 14,6 mld USD (wg obliczeń KSE „Ahrocentr”). Dla porównania, w roku gospodarczym 2021/2022 Ukraina wyeksportowała 61,52 mln ton zbóż i nasion oleistych za łączną kwotę 22,2 mld USD.

Nowe wyzwania. Istotnym problemem pozostają obecnie ceny zboża, ponieważ nawet przy dużych zbiorach ukraińskim rolnikom trudno jest pokryć koszty jego produkcji. To z kolei powoduje nieopłacalność siewu zbóż ozimych i jest jedną z przyczyn, dla których łączna powierzchnia jesiennej kampanii siewnej może być zmniejszona o 35% w stosunku do roku ubiegłego.

Kolejnym wyzwaniem, przed którym stanęli rolnicy, jest przechowywanie ziarna. Wiele elewatorów i spichlerzy zostało zniszczonych lub uszkodzonych, część znajduje się na tymczasowo okupowanym terytorium, a pozostałe są wypełnione ubiegłorocznymi zbiorami. Dlatego, zdaniem ekspertów, pod koniec żniw nie będzie miejsca do przechowywania od 16 do 20 mln ton ziarna. W tej sytuacji najbardziej realne stały się trzy opcje: magazyny modułowe, hangarowe oraz rękawy zbożowe. Na początku września Ukraina wykupiła prawie wszystkie jednorazowe i mobilne magazyny zbożowe na świecie. Większość z nich, o łącznej pojemności 15-19 mln ton, zakupił ukraiński agrobiznes na własny koszt. Kolejna część magazynów na 6 mln ton została zakupiona w sierpniu z pomocą funduszy międzynarodowych i za pośrednictwem FAO ONZ.

Wnioski. Przez wiele lat ukraiński sektor rolno-przemysłowy zajmował czołową pozycję wśród światowych eksporterów (zob. [„Komentarze IEŚ”, nr 575](#)). Dlatego przed wojną większą część zbiorów Ukrainy stanowiły pszenica, słonecznik i kukurydza. Zablokowanie portów pokazało wady produkcji rolnej nastawionej na eksport. Już w tym roku można było zaobserwować stopniowy wzrost popytu na niszowe, wysokomarżowe uprawy, takie jak groch, owoce leśne czy gorczyca, które są łatwiejsze w transporcie. Takie tendencje będą się prawdopodobnie

¹ Rok gospodarczy na Ukrainie trwa od lipca do czerwca następnego roku.

nasilać w najbliższych latach. Jednocześnie nie powinny one zaszkodzić uprawie pszenicy, słonecznika czy kukurydzy jako głównych kultur, ponieważ Ukraina stara się nadal utrzymać swoją pozycję na globalnym rynku rolnym.

Ponowne uruchomienie morskiego eksportu rolnego w sierpniu – w ramach czterostronnej inicjatywy zbożowej zawartej pomiędzy Ukrainą, ONZ, Turcją i Federacją Rosyjską – było znaczącym osiągnięciem gospodarczym. Z jednej strony można było przyspieszyć eksport ukraińskich zbiorów z 2021 r. i częściowo uwolnić magazyny zbożowe na zbiory z 2022 r. Z drugiej strony pozwoliło to na uzyskanie co najmniej 1 mld USD dochodów miesięcznie² i otworzyło perspektywę zasiewu upraw ozimych. Warto podkreślić, że to właśnie jesienne zasiewy tworzą główne zbiory ukraińskiej pszenicy na rok następny. Innymi słowy – od udanego jesienno-sezonnego siewu zależy bezpieczeństwo żywnościowe nie tylko Ukrainy, ale także państw zależnych od ukraińskiego eksportu. W świetle ostatnich wydarzeń nie można jednak wykluczyć, że w listopadzie Rosja będzie próbowała zerwać „porozumienie zbożowe” i wykorzystać je jako mechanizm dodatkowego nacisku na Ukrainę i społeczność międzynarodową.

² W 2021 r. produkcja rolna i produkty spożywcze stanowiły prawie połowę całego eksportu Ukrainy, który generował miesięczne przychody w wysokości ok. 2,3-2,84 mld USD, w tym produkty pochodzenia roślinnego – 1,3-1,62 mld USD.